

การผนวกมิติเวลาเข้าไปในบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ Incorporating Time into the National Transfer Account

มัถนา พานานิรามัย*

Mathana Phananimamai

บทคัดย่อ

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนที่เพิ่มจากการสร้างบัญชีกระแสการโอนประชาชาติซึ่งแจกแจงการบริโภค รายได้จากแรงงานและการโอนภายในและระหว่างครัวเรือนตามอายุ วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ นำมิติเวลาไปผนวกเข้ากับบัญชีกระแสการโอนประชาชาติเพื่อช่วยให้เห็นภาพการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มูลค่าของการเกื้อหนุนที่เกิดจากการใช้เวลาจะประเมินจากมูลค่าของเวลาที่ใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานบ้าน การดูแลผู้อื่น และการให้บริการชุมชน ทั้งนี้เพราะการใช้เวลาในกิจกรรมเหล่านี้ผลประโยชน์ตกแก่ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้ทำกิจกรรมได้

ผลปรากฏว่าการโอนทั้งในรูปของเงิน สิ่งของ และในรูปของการใช้เวลาส่วนมากเป็นการโอนภายในครัวเรือน คนไทยวัย 25-57 ปี เป็นผู้ให้สุทธิในรูปของเงิน หรือสิ่งของ แต่การให้ในรูปของเวลาจะเริ่มเร็วกว่าแต่จะยุติช้ากว่า เด็กอายุ 0-4 ปี เป็นผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาของผู้อื่นในมูลค่าที่สูงที่สุดโดยประเมินค่าได้ถึงปีละ 25,964 บาท และเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่มูลค่าของเวลารับสุทธิสูงกว่ามูลค่าของเงินและสิ่งของรับ ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ให้เวลาสุทธิจนกระทั่งอายุ 80 ปีจึงเริ่มเป็นผู้รับสุทธิ ต้นทุนสังคมของการเลี้ยงดูคนไทยคนหนึ่งตั้งแต่เกิดจนกระทั่งอายุ 24 ปี ตกประมาณ 1.428 ล้านบาท แหล่งเงินของการเลี้ยงดูนั้นร้อยละ 19 เกิดจากแรงงานของตนเอง อีกร้อยละ 60 เกิดจากการเกื้อหนุนภายในครัวเรือนทั้งในรูปของเงิน สิ่งของ และเวลา และอีกร้อยละ 20 เป็นการเกื้อหนุนจากสังคมโดยผ่านกลไกของรัฐในรูปของการให้บริการด้านการศึกษา

คำสำคัญ: บัญชีการโอนประชาชาติ การใช้เวลา ต้นทุนของการมีบุตร

* Ph.D., รองศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

Abstract

This study is an extension of The National Transfer Accounts construction which traces the age profiles of consumption, labor income and inter- and intra-household transfers. The objective is to incorporate the age profiles of time transfer into the National Transfer Accounts, in order to grasp a more complete picture of intergenerational transfers. The value of time transfer is estimated from the value of time used in activities which outcome is transferable, namely doing housework, caring for others and providing community services.

The result indicated that most of financial, in-kind and time transfers occurred within households. Population aged 25-57 years old were net providers of financial and in-kind transfers, while net providers of time transfers occurred earlier and ceased later. The net value of time transfer received by children aged 0-4 years old was highest and was the only group that the value of time transfer exceeded financial and in-kind transfers. Thai elderly remained net providers of time until age 80 years old, then turned net receivers thereafter. The cost of bringing up an individual in Thailand from birth until reaching aged 24 years was 1.428 million Baht, of which 19% was financed by own labor income, 60% by intra-household transfer:- financial, in-kind and time, and 20% by public transfers via providing educational services.

Keywords: National Transfer Account, Time use, The Cost of Children

I. คำนำ

บัญชีกระแสการโอนประชาชาติ (National Transfer Flow Accounts หรือเรียกตัวย่อว่า NTA) เป็นบัญชีที่บันทึกกระแสการโอนเงินระหว่างบุคคลวัยต่าง ๆ ในประเทศที่กระทำผ่านองค์การของรัฐและไม่ใช้รัฐซึ่งรวมสถาบันครอบครัวและสถาบันที่ไม่ใช่ครอบครัวด้วย¹ ทั้งนี้เพราะในชั่วชีวิตของคนเราจะมีรายได้จากแรงงานไม่สม่ำเสมอ โดยปกติจะต่ำในวัยเด็กและในวัยสูงอายุ

¹ วิธีการสร้างบัญชีกระแสการโอนประชาชาติพัฒนามาขึ้นโดย A. Mason และ Ron Lee รายละเอียดวิธีการสร้างปรากฏใน Mason, A., Ronald Lee, An-Chi Tung, Mun-sim Lai and Tim Miller. "Population Aging and International Transfers: Introducing Age into National Accounts". Forth coming.

และสูงในวัยกลางคน แต่โดยนิสัยของคนทั่วไปมักต้องการให้มีการบริโภคที่สม่ำเสมอ ไม่ผันผวนตามรายได้ ดังนั้นสังคมมนุษย์จึงได้พัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อปรับการบริโภคตลอดชีวิตให้ผันผวนน้อยลง รูปแบบของการบิดงบขาดดุลรายได้จากแรงงานและการบริโภค (Lifecycle Deficit) นี้สามารถจำแนกออกเป็น 2 วิธีหลัก ๆ คือ ด้วยการจัดการด้านสินทรัพย์ (Asset-based Reallocation) เช่น ด้วยการออมหรือการลดสินทรัพย์ หรือด้วยการโอนระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ (Intergenerational Transfer) ส่วนกลไกนั้นอาจเป็นการกระทำผ่านรัฐหรือครอบครัวก็ได้ ความสำคัญของแต่ละวิธีในการบิดงบขาดดุลรายได้จากแรงงานย่อมแตกต่างกันในแต่ละสังคมและตามวัยที่เกิดการขาดดุลนั้น ๆ บัญชีกระแสการโอนประชาชาติช่วยให้ทราบว่าคนในประเทศหนึ่ง ๆ เริ่มเกินดุลหรือขาดดุลรายได้ที่อายุใดและความสำคัญของแต่ละวิธีที่บุคคลในแต่ละวัยใช้ในการบิดงบขาดดุลรายได้นั้นเป็นอย่างไร ข้อมูลเหล่านี้ช่วยทำให้ทราบว่าบุคคลในสังคมมีการเกื้อกูลกันอย่างไรและผ่านกลไกใดบ้าง ซึ่งจะช่วยให้ทราบภาระในแต่ละภาคส่วนของสังคมในอนาคตเมื่อโครงสร้างทางอายุของประชากรเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม บัญชีกระแสการโอนประชาชาติดังกล่าวให้ภาพการเกื้อกูลกันด้านตัวเงินของคนระหว่างรุ่นเท่านั้น เด็กและผู้สูงอายุนอกจากต้องรับการเกื้อกูลด้านตัวเงินแล้ว ยังต้องพึงพิงเวลาที่บุคคลต่างรุ่นในสังคมมอบให้อีกด้วย เช่น พ่อแม่นอกจากต้องให้เงินจำเป็นเพื่อการยังชีพแก่ลูกแล้ว ยังต้องให้เวลาอีกด้วย เพื่อช่วยให้เห็นภาพการเกื้อกูลกันในสังคมได้ครบถ้วนยิ่งขึ้น สมควรที่จะต้องรวมมูลค่าของเวลาที่ให้แก่กันด้วย ทั้งนี้เพราะการให้เวลาทำให้ผู้รับประโยชน์ได้รับบริการเพิ่มขึ้น และก็เกิดต้นทุนแก่ผู้ให้เวลาด้วย ดังนั้นวัตถุประสงค์ของบทความนี้ คือ การนำเสนอผลของการรวมมิติการให้ด้านเวลาเข้าไปในบัญชีกระแสการโอนประชาชาติเพื่อช่วยให้เห็นภาพการเกื้อกูลกันของคนต่างรุ่นในสังคมได้ครบถ้วนยิ่งขึ้น ลำดับการนำเสนอบทความ คือ หัวข้อที่ 1 จะเป็นการนำเสนอบัญชีกระแสการโอนประชาชาติของประเทศไทยปี พ.ศ. 2547 หัวข้อที่ 2 เป็นการอธิบายวิธีการประมาณแบบแผนตามอายุของผู้ให้และผู้รับประโยชน์จากการใช้เวลาในบางกิจกรรมที่เข้าข่ายประโยชน์สามารถโอนกันได้ หัวข้อที่ 3 อธิบายวิธีประมาณมูลค่าของเวลาที่โอนให้แก่กันได้ แล้วผนวกเข้าไปในบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ ส่วนหัวข้อที่ 4 ประยุกต์ใช้ผลในหัวข้อที่ 3 เพื่อประเมินมูลค่าของต้นทุนการคงอยู่ของคนไทยคนหนึ่งตั้งแต่เกิดจนกระทั่งบุคคลนั้นเริ่มเกินดุลรายได้ ส่วนหัวข้อที่ 5 เป็นการสรุป

II. แนะนำบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ

2.1 วิธีการสร้างบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ

ทั้ง NTA และบัญชีรายได้ประชาชาติตั้งอยู่บนแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เดียวกัน กล่าวคือ รายรับต้องเท่ากับรายจ่าย ในบัญชีรายได้ประชาชาติ รายได้ของทั้งระบบเศรษฐกิจเท่ากับรายจ่ายทั้งหมด ทั้งนี้จำแนกสถาบันหลัก ๆ ในระบบเศรษฐกิจเป็นภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ และสถาบัน

เอกชนที่ไม่แสวงหากำไร ภาครัฐและภาคนอกประเทศ (rest of the world) ในบัญชีกระแสของการโอนประชาชาติ (National Transfer Flow Account) เป็นการบันทึกกระแสรับ (inflow) และกระแสจ่าย (outflow) ของบุคคลอายุต่าง ๆ ทั้งนี้กระแสรับและกระแสจ่ายรวมของทุกคนก็ต้องเท่ากัน ในบัญชีกระแสการโอนประชาชาตินี้ถือว่าทุกกระแสการรับหรือจ่ายเป็นการกระทำระหว่างบุคคลโดยมีสถาบันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือไม่ใช้รัฐ (ครัวเรือน ธุรกิจ ตลอดจนองค์กรไม่แสวงหากำไร) เป็นตัวกลางที่บุคคลกระทำธุรกรรมผ่านเท่านั้น สมการ identity ของบุคคลที่ i ใน NTA คือ

$$Y_{Li} + Y_{Ai} + T_{fi}^+ + T_{gi}^+ = C_{fi} + C_{gi} + T_{fi}^- + T_{gi}^- + I_i \quad (1)$$

ด้านซ้ายมือ คือ รายรับซึ่งประกอบด้วยผลบวกของรายได้จากแรงงาน (Y_{Li}) รายได้จากสินทรัพย์ (Y_{Ai}) และเงินโอนรับจากรัฐ (T_{gi}^+) และจากครัวเรือนและสถาบันที่ไม่ใช้รัฐอื่น ๆ (T_{fi}^+) ส่วนด้านขวามือ คือ กระแสจ่ายประกอบด้วยผลรวมของการบริโภคที่กระทำผ่านรัฐ (C_{gi}) และที่ไม่ผ่านรัฐ (C_{fi}) กระแสเงินโอนจ่ายให้รัฐ (T_{gi}^-) และกระแสเงินโอนที่จ่ายให้บุคคลอื่นโดยไม่ผ่านรัฐ (T_{fi}^-) และการลงทุน (I_i) เมื่อย้ายกระแสการโอนจ่ายจากขวามือในสมการที่ (1) มาไว้ด้านซ้ายมือพร้อมทั้งสมมติให้ $I_i = S_i$ แล้วบวกทุกคนในสังคมจะได้

$$Y_L + Y_A + (T_f^+ - T_f^-) + (T_g^+ - T_g^-) = C_f + C_g + S \quad (2)$$

ด้านซ้ายมือของสมการที่ (2) คือ disposable income รวมของทุกคนซึ่งก็คือ รายได้จากแรงงานและสินทรัพย์ตลอดจนเงินโอนรับสุทธิทั้งที่ผ่านและไม่ผ่านรัฐ ส่วนด้านขวามือ คือ การบริโภคของครัวเรือนและการใช้จ่ายของภาครัฐและการออมรวมของประเทศ หรือก็คือ สมการ identity ในบัญชีรายได้ประชาชาติซึ่ง NTA ใช้ในการควบคุมยอดรวมนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม NTA มีวิธีการนำเสนอพจน์ต่าง ๆ แตกต่างกัน จัดพจน์ในสมการที่ (2) ใหม่จะได้

$$(C_f + C_g) - Y_L = (Y_A - S) + (T_f^+ - T_f^-) + (T_g^+ - T_g^-) \quad (3)$$

ความหมายและชื่อเรียกของแต่ละพจน์ในสมการที่ (3) คือ พจน์ด้านซ้ายมือ $(C_f + C_g) - Y_L$ คือ ส่วนต่างของการใช้จ่ายภาคครัวเรือนและภาครัฐ และรายได้จากแรงงาน เรียกส่วนต่างนี้ว่า การขาดดุลรายได้ตามวงจรชีวิต (lifecycle deficits หรือ LCD) ด้านขวามือแสดงวิธีการปิดงบขาดดุลรายได้ด้วยวิธีต่าง ๆ พจน์แรก $(Y_A - S)$ คือ การจัดการด้านสินทรัพย์ (asset-based reallocation) ซึ่งประกอบด้วยรายได้จากสินทรัพย์หักด้วยการออม พจน์ที่สอง คือ การโอนสุทธิที่ไม่ได้กระทำผ่านรัฐ ($T_f^+ - T_f^-$) ซึ่งจะเรียกว่า การโอนสุทธิภาคเอกชน (net private transfer)

และพจน์สุดท้าย คือ การโอนสุทธิที่กระทำผ่านรัฐ ($T_g^+ - T_g^-$) ซึ่งจะเรียกว่า การโอนสุทธิภาครัฐ (net public transfer)

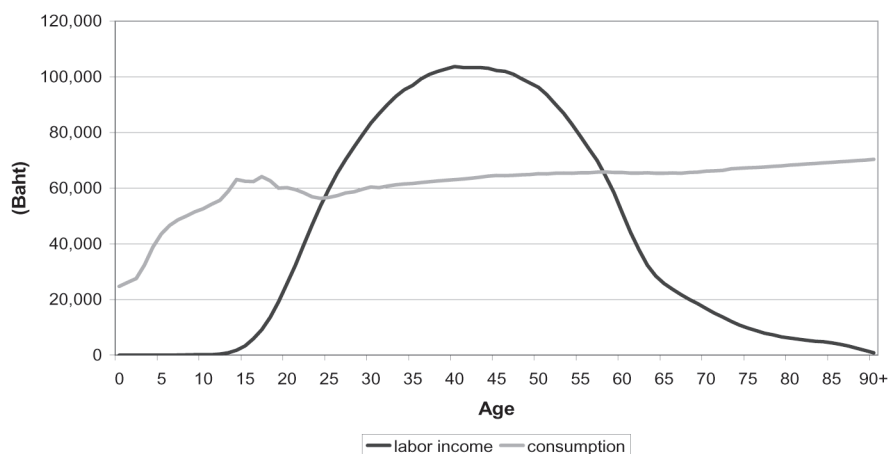
แหล่งข้อมูลหลักที่ใช้ในการสร้างบัญชี คือ (1) การสำรวจรายได้และรายจ่ายปี 2547 (2) บัญชีรายได้ประชาชาติ และ (3) ค่าประมาณการจำนวนประชากรจำแนกตามอายุในประเทศไทย การสำรวจรายได้รายจ่าย ปี 2547 เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการประมาณรายได้จากแหล่งต่าง ๆ และรายจ่ายจำแนกตามประเภท และตามอายุ ส่วนบัญชีรายได้ประชาชาติใช้เป็นตัวคุมยอดรวมของรายได้และการบริโภครวมทั้งประเทศ จำนวนประชากรรายอายุใช้เป็นตัวคูณรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยตามอายุเพื่อให้ได้ค่ารายได้และรายจ่ายรวมก่อนนำไปปรับให้เท่ากับตัวเลขในบัญชีรายได้ประชาชาติ²

2.2 บัญชีกระแสการโอนประชาชาติ ประเทศไทย ปี 2547

รูปที่ 1 แสดงกราฟรายได้จากแรงงานและการบริโภคเฉลี่ยของคนแต่ละอายุ ลักษณะของกราฟก็เป็นไปตามความคาดหมายทั่วไป คือ คนไทยเริ่มมีรายได้จากแรงงานเมื่ออายุประมาณ 15 ปี เพิ่มถึงระดับสูงสุดระหว่างอายุ 40-45 ปี หลังจากนั้นระดับรายได้จะเริ่มลดลงช้า ๆ ในช่วงแรก และลดลงอย่างรวดเร็วหลังอายุ 60 ปีขึ้นไป ส่วนระดับการบริโภคจะต่ำในช่วงแรกของชีวิตและเพิ่มสูงขึ้นมากระหว่างวัยเรียน ลดลงเล็กน้อยหลังจากพ้นวัยเรียนก่อนจะเพิ่มขึ้นอีกครั้งในวัยสูงอายุ การเพิ่มการบริโภคในวัยเรียนเกิดจากค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ส่วนการเพิ่มการบริโภคในวัยสูงอายุเกิดจากค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้นเป็นสำคัญ ในปี พ.ศ. 2547 จุดตัดของกราฟทั้งสองอยู่ที่อายุ 24 และ 57 ปี โดยประมาณ ในการเปรียบเทียบกับบัญชีการโอนประชาชาติปี พ.ศ. 2524 พบว่า จุดตัดแรกยังคงอยู่ที่อายุ 24 ปี ส่วนจุดตัดที่สองอยู่ที่อายุ 60 ปี ทั้งนี้แสดงว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2547 อายุที่คนไทยเริ่มช่วยเหลือตนเองได้ทางเศรษฐกิจไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยังคงเริ่มช่วยเหลือตนเองได้ที่ประมาณอายุ 24 ปี โดยประมาณ แต่ดูเหมือนผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเริ่มเข้าสู่วัยที่รายได้จากแรงงานต่ำกว่ารายจ่ายด้านการบริโภคเร็วขึ้นโดยอายุที่เริ่มเข้าสู่สภาพพึ่งพิงทางเศรษฐกิจลดลงจาก 60 ปี ในปี พ.ศ. 2524 เป็น 57 ปี ในปี พ.ศ. 2547

² เนื้อหาในส่วนนี้ นำมาจากรายงานเรื่อง การเปลี่ยนแปลงในวิธีการบิดงบบาดูดุลรายได้ของคนไทยและนัยต่อการเข้าสู่รัฐสวัสดิการ โดย มัทนา พนาธิราษย์ ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง จะแก้ปัญหาความยากจนอย่างไร: แข่งขัน แจกจ่าย หรือสวัสดิการ โดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เมื่อวันที่ 10-11 พฤศจิกายน 2550

Per Capita Labor income and Consumption in 2004

รูปที่ 1 แบบแผนตามอายุของรายได้จากแรงงานและการบริโภคของต่อคน ปี 2547

ตารางที่ 1 นำเสนอผลการคำนวณบัญชีกระแสการโอนประชาชาติตามกลุ่มอายุโดยมีรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการปิดงบขาดดุลงรายได้ของคนแต่ละกลุ่ม ในตารางจำแนกคนเป็น 6 กลุ่มอายุ คือ เด็กเล็ก (อายุ 0-4 ปี) เด็กและวัยรุ่นที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ทางเศรษฐกิจ (อายุ 5-24 ปี) ผู้ใหญ่ที่รายได้จากแรงงานมากกว่าการบริโภค (อายุ 25-59 ปี) ส่วนผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) และผู้สูงอายุวัยสุดท้าย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ตัวเลขในตารางแสดงว่าโดยเฉลี่ยบุคคลในวัย 0-4 ปีมีระดับการบริโภคเฉลี่ย 29,891 บาทต่อปี โดยแบ่งเป็นการบริโภคภาคครัวเรือนและภาครัฐในสัดส่วน 7:3 โดยประมาณ เด็กในวัยนี้ย่อมไม่มีรายได้จากแรงงาน ดังนั้นการบริโภคทั้งหมดจึงเป็นการขาดดุลงรายได้ที่ปิดจากเงินโอนโดยเป็นเงินโอนภาคครัวเรือนประมาณร้อยละ 74 ที่เหลือเป็นเงินโอนที่กระทำผ่านรัฐ ประชากรอายุ 5-24 ปีโดยเฉลี่ยมีรายได้จากแรงงานค่อนข้างต่ำที่ 13,023 บาทต่อปี แต่จะมีระดับการบริโภคค่อนข้างสูงที่ 56,547 บาทต่อปี ดังนั้นเกิดขาดดุลงรายได้เฉลี่ย 43,524 บาท ซึ่งประมาณร้อยละ 89 ถูกปิดด้วยการโอนภาคครัวเรือน ในทำนองเดียวกัน ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปก็มีรายได้จากแรงงานน้อยกว่าการบริโภคเช่นกัน แต่งบขาดดุลงรายได้ในวัยสูงอายุนี้นั้นส่วนใหญ่ปิดด้วยรายได้จากสินทรัพย์ หรือการลดปริมาณการถือครองสินทรัพย์มากกว่าปิดจากเงินโอน อย่างไรก็ตาม เมื่องบขาดดุลงรายได้เพิ่มมากขึ้นตามอายุที่สูงขึ้น สัดส่วนของเงินโอนภาคครัวเรือนในการปิดงบขาดดุลงรายได้ดังกล่าวก็เพิ่มขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ในกลุ่มประชากรอายุ 60-69 ปีเพียงร้อยละ 15.8 ของงบขาดดุลงรายได้เฉลี่ย 34,104 บาทต่อปีที่ถูกปิดด้วยเงินโอนภาคครัวเรือน แต่ในกลุ่มประชากรอายุ 80 ปีขึ้นไป ร้อยละ 53.2 ของงบขาดดุลงรายได้เฉลี่ย 64,117 บาทต่อปีถูกปิดด้วยเงินโอนภาคครัวเรือน

ตารางที่ 1 บัญชีกระแสการโอนแห่งชาติต่อคน ปี 2547 (ก่อนการผนวกมิติเวลา)

(บาทต่อปี)

	Average	0-4	5-24	25-59	60-69	70-79	80+
Lifecycle deficit	7,987	29,891	43,524	-27,436	34,104	55,123	64,117
Consumption	58,324	29,891	56,547	62,506	65,492	66,917	68,912
Private	47,011	20,888	38,896	54,782	56,488	57,034	58,305
Public	11,312	9,003	17,650	7,724	9,004	9,884	10,607
Less: Labor Income	50,337	0	13,023	89,942	31,388	11,795	4,795
Age Reallocations	7,987	29,891	43,524	-27,436	34,104	55,123	64,117
Asset-based Reallocations	6,636	21	4,816	3,640	32,140	32,687	27,092
Income on Assets	24,717	0	1,277	41,931	44,251	31,709	23,789
Less: Saving	-18,081	21	3,540	-38,291	-12,112	977	3,303
Transfers	1,350	29,870	38,708	-31,076	1,964	22,436	37,026
Public	54	7,730	12,024	-9,086	-3,434	786	2,944
Private	1,296	22,140	26,684	-21,989	5,398	21,650	34,081
Inter-household Transfers	1,296	0	633	508	7,300	9,842	8,632
Intra-household Transfers	-0	22,140	26,051	-22,497	-1,902	11,808	25,449

III. การโอนเวลา (Time Transfer)

คนเราทุกคนมี 24 ชั่วโมงต่อวัน 7 วันต่อสัปดาห์หรือ 365 วันต่อปี เท่ากันหมด ดังนั้นในแง่หนึ่งเวลาย่อมโอนให้แก่กันได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพิจารณาผู้ใช้เวลาและผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากการใช้เวลาแยกจากกัน จะพบว่า การใช้เวลาในบางประเภทกิจกรรมประโยชน์จะตกโดยตรงแก่ผู้ใช้เวลานั้น ๆ เท่านั้น เช่น การนอน การพักผ่อน การนั่งสมาธิ การสังสรรค์ การออกกำลังกาย ฯลฯ แต่การใช้เวลาในบางประเภทกิจกรรม เช่น การทำงานบ้าน การดูแลเด็ก คนป่วยและผู้สูงอายุ ฯลฯ ประโยชน์สามารถตกแก่ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้ใช้เวลาทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยตรงได้ เวลาที่ใช้ในกิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นเวลาที่โอนให้แก่กันได้ (Transferable Time) เช่นเดียวกับการโอนรายได้ที่ผู้ให้กับผู้หารายได้ไม่จำเป็นต้องเป็นคนเดียวกันก็ได้ มีหลักเกณฑ์อะไรที่สามารถใช้จำแนกช่วงเวลาที่สามารถโอนให้แก่กันได้และที่โอนไม่ได้ ในวรรณกรรมที่ศึกษามูลค่าของงานที่ผู้หญิงทำโดยไม่ได้รับค่าจ้าง (Unpaid work) กำหนดให้เวลาที่มีเงื่อนไขทั้ง 3 ประการต่อไปนี้ เป็นการทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง คือ 1) เป็นการใช้เวลาเพื่อผลิตบริการที่ใช้บริโภคเองภายในครัวเรือนหรือภายในชุมชนของตนเอง 2) บุคคลอื่นนอกเหนือจากผู้ทำกิจกรรมสามารถได้รับประโยชน์โดยตรงจากการทำกิจกรรมเหล่านี้ และ 3) บริการเหล่านี้สามารถซื้อจากตลาดแทน

การผลิตเองได้³ ในอีกแง่มุมหนึ่งสามารถมองได้ว่า การใช้เวลาที่มีเงื่อนไข 3 ประการข้างต้น ก็คือ การทำงานประเภทหนึ่ง แต่เป็นการทำงานเพื่อผลิตสินค้าและบริการที่ไม่ใช่เพื่อซื้อขายในตลาด

ในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนก็จะใช้หลักเกณฑ์ในทำนองเดียวกันนี้ โดยกำหนดให้เวลาที่ใช้ในกิจกรรมที่มีเงื่อนไขทั้ง 3 ประการนี้ ว่าเป็นเวลาที่โอนให้แก่กันได้ ดังนั้นแบบแผนอายุของผู้ใช้เวลาและผู้ได้รับประโยชน์จากการใช้เวลานั้นย่อมแตกต่างกันได้ ซึ่งจะช่วยให้เห็นการเกื้อกูลกันของคนต่างรุ่นที่ให้ผ่านการให้ในรูปของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือน มูลค่าของบริการเหล่านี้ย่อมไปเพิ่มสวัสดิการของผู้รับประโยชน์เช่นเดียวกับการได้บริโภคสินค้าหรือบริการเพิ่ม สำหรับผู้ที่ต้องใช้เวลาของตนเองเป็นปัจจัยในการผลิตย่อมเกิดต้นทุนในรูปของรายได้จากแรงงานที่ลดลงและมีส่วนทำให้ต้องลดการบริโภคลง เมื่อนำการบริโภคและการเกื้อกูลกันในส่วนนี้ไปบวกเพิ่มกับการบริโภคและการเกื้อกูลกันในรูปแบบของตัวเงินจะได้ภาพการใช้ทรัพยากรและการโอนระหว่างรุ่นที่ครบถ้วนยิ่งขึ้น

3.1 แหล่งข้อมูลและการจำแนกเวลาตามประเภทกิจกรรมที่ทำ

การสำรวจการใช้เวลาของประชากร ปี พ.ศ. 2544 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นการสำรวจที่จัดทำขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเพื่อเก็บข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้เวลาของประชากรในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ใน 1 วัน (24 ชั่วโมง) และเป็นการสำรวจควบกับการสำรวจการมีงานทำของประชากร รอบที่ 3 พ.ศ. 2544 ซึ่งดำเนินการงานภาคสนามในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544 การสุ่มตัวอย่างกระทำโดยแบ่งจังหวัดเป็นสตราตัม ซึ่งมีทั้งสิ้น 76 สตราตัม และในแต่ละสตราตัม แบ่งเป็น 2 สตราตัมย่อยตามลักษณะการปกครองของกรมการปกครอง คือในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล จากนั้นจึงสุ่มเลือกชุมชนอาคาร (ในเขตเทศบาล) และหมู่บ้าน (นอกเขตเทศบาล) โดยกำหนด 15 ครัวเรือนตัวอย่างต่อชุมชนอาคาร และ 12 ครัวเรือนตัวอย่างต่อหมู่บ้าน มีครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งสิ้น 26,058 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร 1,530 ครัวเรือน ในเขตเทศบาลอื่น ๆ 15,660 ครัวเรือน และนอกเขตเทศบาล 8,868 ครัวเรือน ทั้งนี้มีการเก็บข้อมูลการใช้เวลาจากสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม ซึ่งจะมีคำถามว่า ในวันที่สัมภาษณ์ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ทำกิจกรรมใดบ้างใน 1 วัน ที่ผ่านมา เรียงลำดับก่อนหลังจากตื่นนอนจนเข้านอน ระยะเวลาที่เริ่มทำและเวลาที่สิ้นสุดการทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยเจ้าหน้าที่จะบันทึกเวลาจริงโดยไม่มีการแบ่งคาบเวลาไว้ล่วงหน้า

สำหรับวิธีการจำแนกกิจกรรมการใช้เวลา ใช้หลักการจำแนกตามท้องที่การสพระชาชาติได้กำหนดขึ้น ซึ่งมีทั้งสิ้น 10 กิจกรรม คือ

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Luisella Goldschmidt-Clermont, 1982

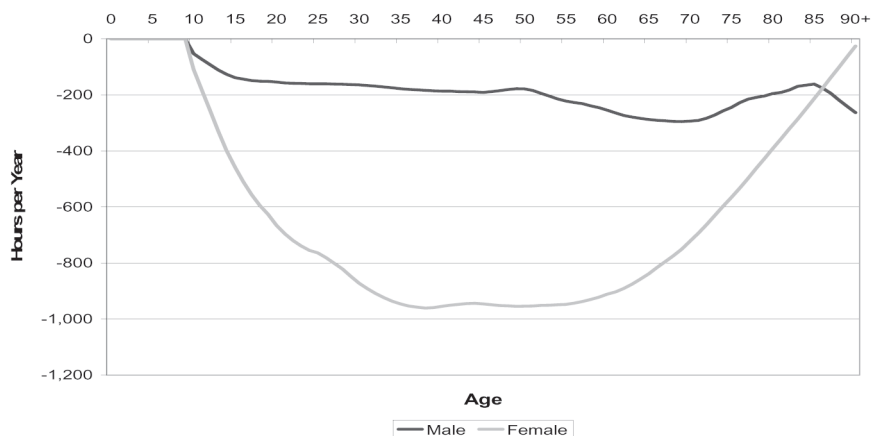
- 1) การทำงานในสถานประกอบการ
- 2) กิจกรรมการผลิตขั้นต้นที่ไม่เป็นการทำในสถานประกอบการ
- 3) การบริการที่ก่อให้เกิดรายได้ และกระบวนการผลิตอื่น ๆ ที่ไม่เป็นการทำในสถานประกอบการ
- 4) การดูแลภายในครัวเรือน
- 5) การดูแลสมาชิกในครัวเรือน
- 6) การให้บริการชุมชนและการให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนอื่น ๆ
- 7) การศึกษาเรียนรู้
- 8) การทำกิจกรรมเชิงสังคม วัฒนธรรม และพักผ่อนหย่อนใจ
- 9) การใช้สื่อต่าง ๆ
- 10) การดูแลตัวเอง เช่น การนอน การรับประทานอาหาร และการพักรักษาตัว เป็นต้น

กิจกรรมที่ 1-3 เป็นเวลาที่ใช้เพื่อการหารายได้โดยตรง รายได้ดังกล่าวเกิดจากแรงงานของใคร จัดสรรให้ใครใช้บ้างและอย่างไร คือส่วนที่บันทึกในบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ กิจกรรมที่ 7-10 เป็นเวลาที่ใช้เพื่อเพิ่มอรรถประโยชน์โดยตรงของผู้ใช้เวลา คนอื่นนอกจากผู้ทำกิจกรรมไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการใช้เวลานั้น ๆ โดยตรง เวลาที่ใช้ทำกิจกรรมประเภทนี้ถือว่าโอนให้แก่กันไม่ได้ สำหรับเวลาที่ใช้เพื่อทำกิจกรรมที่ 4-6 นั้นเข้าข่ายเงื่อนไข 3 ประการที่กล่าวมาข้างต้นและถือว่าเป็นเวลาที่ผู้ให้และผู้รับประโยชน์ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลเดียวกัน ดังนั้น จึงเป็นเวลาที่สามารถโอนให้แก่กันได้ ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดให้การใช้เวลาในกิจกรรมที่ 4 และ 5 เป็นการโอนเวลาระหว่างสมาชิกภายในครัวเรือนเดียวกันได้ (Intra-household Time Transfer) และกำหนดให้การใช้เวลาในกิจกรรมที่ 6 เป็นการโอนเวลาให้แก่บุคคลอื่นนอกครัวเรือนของตนเอง (Inter-household Time Transfer)

3.2 แบบแผนตามอายุของผู้ให้และผู้รับประโยชน์จากการใช้เวลาเพื่อการผลิตภายในครัวเรือน

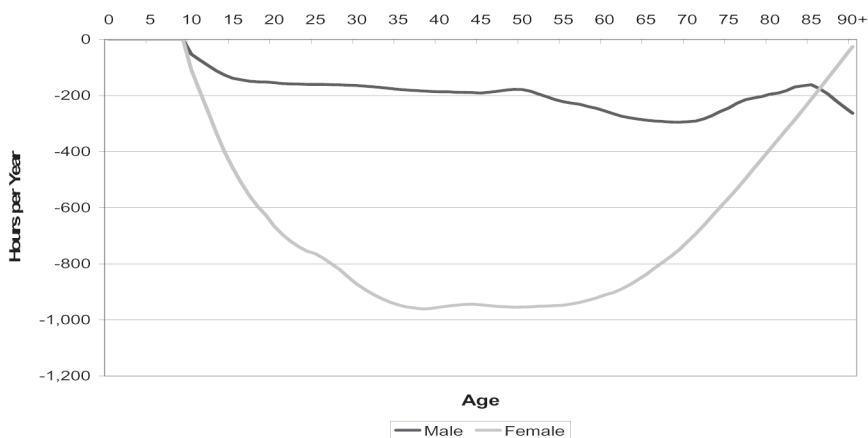
ก) แบบแผนตามอายุของผู้ให้ (The age profile of intra-household time transfer: outflow) แบบแผนตามอายุของผู้ใช้เวลาในกิจกรรมที่ 4 และ 5 คือ แบบแผนอายุของผู้ใช้เวลาซึ่งสามารถคำนวณได้โดยตรงจากข้อมูลการสำรวจการใช้เวลาของประชากรปี 2544 รูปที่ 2 แสดงแบบแผนการใช้เวลาเพื่อทำงานบ้าน จำแนกตามเพศ ผู้หญิงเริ่มใช้เวลาเพื่อทำงานบ้านตั้งแต่อายุ 10 ปีและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกระทั่งสูงสุดที่อายุประมาณ 35-60 ปี ซึ่งผู้หญิงจะใช้เวลาเฉลี่ยประมาณปีละ 900 ชั่วโมง (วันละ 2 ชั่วโมงครึ่ง) ในการทำงานบ้าน หลังอายุ 60 ปีภาระงานบ้านของผู้หญิงจะเริ่มลดลง ผู้ชายโดยเฉลี่ยใช้เวลาทำงานบ้านน้อยกว่าผู้หญิงมากและมีแบบแผนที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ตลอดช่วงอายุที่ผู้ชายทำงานในตลาดงาน ผู้ชายใช้เวลา

ทำงานบ้านน้อยมาก เฉลี่ยเพียงประมาณ 200 ชั่วโมงต่อปี (ประมาณครึ่งชั่วโมงต่อวัน) แต่หลังจากวัยทำงาน ผู้ชายกลับใช้เวลาเพื่อการทำงานบ้านมากขึ้นเล็กน้อย

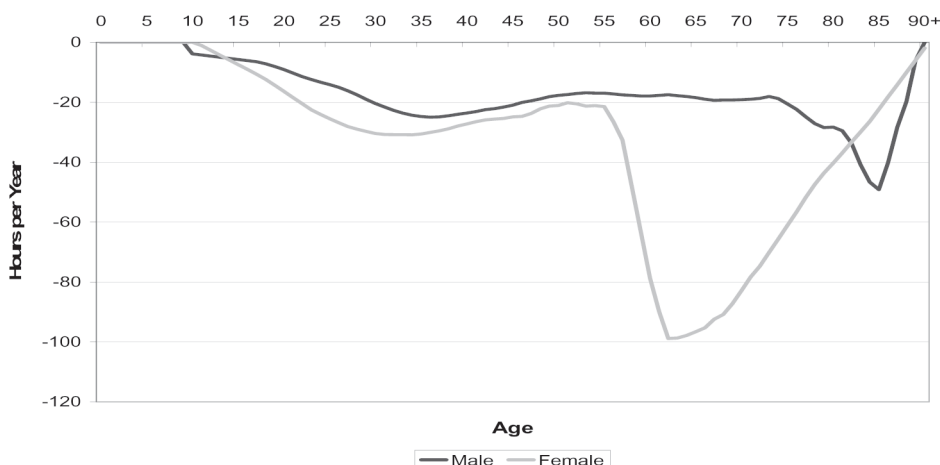

รูปที่ 2 แบบแผนการใช้เวลาเพื่อทำงานบ้านจำแนกตามเพศ

ในทำนองเดียวกันรูปที่ 3-4 แสดงแบบแผนการใช้เวลาเพื่อการดูแลเด็กและเพื่อการดูแลผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุภายในครัวเรือนตามลำดับ ผู้หญิงยังคงใช้เวลาเพื่อการดูแลเด็กมากกว่าผู้ชาย และใช้เวลาดังกล่าวมียอดสูงสุดที่อายุระหว่าง 25-30 ปี และอีกยอดหนึ่งที่ต่ำกว่าที่อายุประมาณ 55-60 ปี ช่วงเวลาที่ผู้หญิงต้องใช้เวลาเพื่อการดูแลเด็กค่อนข้างมากตรงกับช่วงอายุที่ผู้หญิงมีลูกและหลานที่ยังอายุน้อยตามลำดับ แบบแผนตามอายุของการใช้เวลาเพื่อการเลี้ยงดูเด็กของผู้ชายคล้ายกับของผู้หญิง แต่มียอดที่ต่ำกว่ามาก สำหรับเวลาที่ชายและหญิงใช้เพื่อการดูแลคนป่วยหรือผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันสำหรับคนอายุต่ำกว่า 55 ปี แต่หลังจากอายุ 55 ปี เป็นต้นไป ค่าเฉลี่ยของเวลาที่ผู้หญิงใช้ในกิจกรรมนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและสูงสุดที่อายุระหว่าง 60-70 ปี ทั้งนี้ตรงกับช่วงอายุที่ผู้หญิงต้องดูแลพ่อแม่และ/หรือคู่สมรสที่สูงอายุ

รูปที่ 3 แบบแผนการใช้เวลาเพื่อการดูแลเด็กจำแนกตามเพศ

รูปที่ 4 แบบแผนการใช้เวลาเพื่อการดูแลคนป่วยและผู้สูงอายุจำแนกตามเพศ

ข) แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์ (*The age profile of intra-household time transfer: inflow*) แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์ไม่มีค่าสังเกต ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีประมาณการ โดยเหตุที่การใช้เวลาเพื่อการผลิตภายในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเอง ซึ่งปริมาณที่ผลิตจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับอุปสงค์ของบริการนั้น ๆ อุปสงค์ของบริการบางประเภท เช่น การเลี้ยงดูเด็กและการดูแลผู้ป่วยและสูงอายุจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางอายุของสมาชิกในครัวเรือน ดังนั้นสำหรับบริการประเภทนี้จะประมาณแบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประมาณสมการถดถอยสำหรับกิจกรรมแต่ละประเภทโดยมีจำนวนชั่วโมงรวมในแต่ละครัวเรือนใช้เพื่อทำกิจกรรมนั้น ๆ เป็นตัวแปรตามและจำนวนสมาชิกในแต่ละกลุ่มอายุเป็นตัวแปรอิสระ

ขั้นที่ 2 ใช้ค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้จากขั้นที่ 1 เป็นตัวถ่วงน้ำหนักเพื่อกระจายประโยชน์ไปให้แก่สมาชิกภายในครัวเรือนตามกลุ่มอายุนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ในสมการการใช้เวลาเพื่อดูแลเด็กซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ตามที่แสดงในตารางที่ 2 สัมประสิทธิ์ของเด็กเล็กอายุ 0-4 ปีมีค่าประมาณ 7 เท่าของค่าสัมประสิทธิ์ของเด็กโตอายุ 5-9 ปี ดังนั้นถ้าครอบครัวหนึ่งมีเด็ก 2 คน อายุ 3 ปี และ 8 ปี เวลาเพื่อการเลี้ยงดูเด็กในครัวเรือนทั้งหมดจะกระจายไปให้เด็กทั้งสองในอัตราส่วน 7:1 ตามลำดับ

ผลจากการจัดสรรเวลาวิธีนี้พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กในขวบปีแรกของชีวิตต้องการเวลาของสมาชิกในครัวเรือนประมาณปีละ 2,000 ชั่วโมงต่อคน หรือประมาณ 5.5 ชั่วโมงต่อวัน แต่ความต้องการเวลาดังกล่าวลดลงอย่างรวดเร็วและคงที่อยู่ที่ระดับต่ำตั้งแต่อายุ 5 ปี เป็นต้นไป (รูปที่ 5)

ตารางที่ 2 ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการถดถอยในเรื่องการใช้เวลาเพื่อการดูแลเด็ก

Dependent Variables	Coefficients	S.E.
mp04	161.4208	3.42
mp59	22.37094	1.70
mp1014	2.75706	1.39
mp1519	5.344353	1.39
mp2024	11.98092	2.15
mp2529	14.63916	2.16

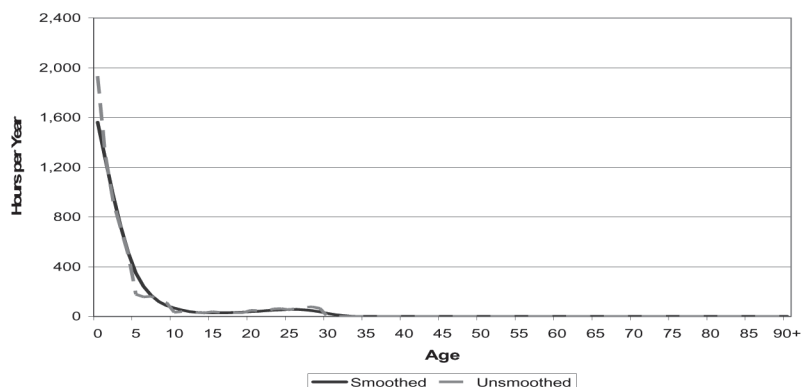
ข้อสังเกต: ตัวแปร mp— คือ จำนวนสมาชิกในแต่ละกลุ่มอายุ เช่น mp04 คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 0-4 ปี เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการการใช้เวลาเพื่อการดูแลคนป่วย คนพิการและผู้สูงอายุนำเสนอในตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าว ถูกนำไปเป็นตัวถ่วงน้ำหนักในการกระจายเวลาที่ครัวเรือนใช้ในกิจกรรมนี้ทั้งหมดให้แก่ผู้รับประโยชน์ตามกลุ่มอายุต่าง ๆ ผลพบว่า แบบแผนตามอายุของผู้ได้รับประโยชน์จากเวลาเหล่านี้ คือ วัยเด็ก ผู้ใหญ่ในวัยเจริญพันธุ์ แต่ที่สูงที่สุด คือ ผู้สูงอายุตั้งแต่ 65 ปี เป็นต้นไป (รูปที่ 6)

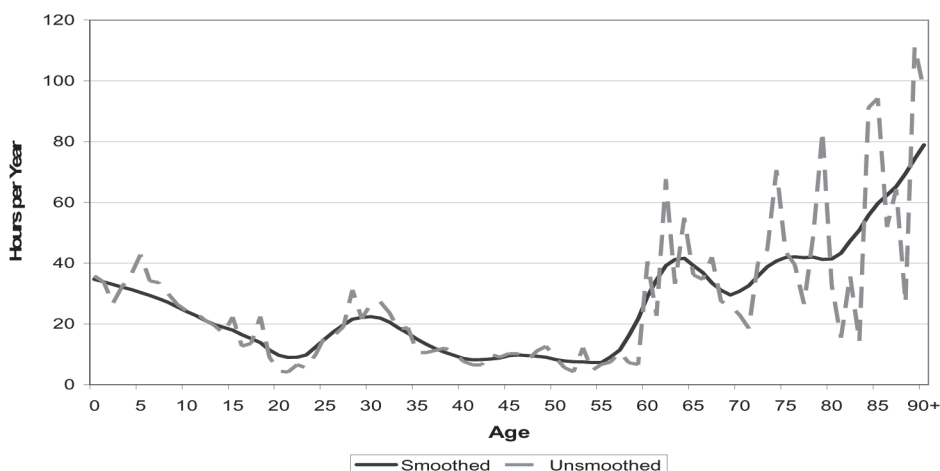
ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์ของสมการถดถอยในเรื่องการใช้เวลาเพื่อการดูแลบุคคลอื่น ๆ ในครัวเรือน

Dependent Variables	Coefficients	S.E.
mp019	4.10934	0.28
mp2024	0.9295492	0.54
mp2529	3.723831	0.56
mp3034	3.746401	0.50
mp3539	1.84801	0.48
mp4044	1.277806	0.44
mp4549	1.648608	0.49
mp5054	1.078786	0.52
mp5559	1.106034	0.67
mp6064	5.926183	1.11
mp6569	4.317487	1.23
mp7074	4.892158	1.28
mp7579	5.688888	1.52
mp8084	4.835173	2.14
mp8589	11.1684	3.33
mp9094	15.78342	7.91
mp9599	32.13611	18.78

ข้อสังเกต: ตัวแปร mp— คือ จำนวนสมาชิกในแต่ละกลุ่มอายุ เช่น mp04 คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 0-4 ปี เป็นต้น

รูปที่ 5 ประมาณการความต้องการเวลาเพื่อการดูแลเด็ก ก่อนและหลังการปรับให้เรียบ

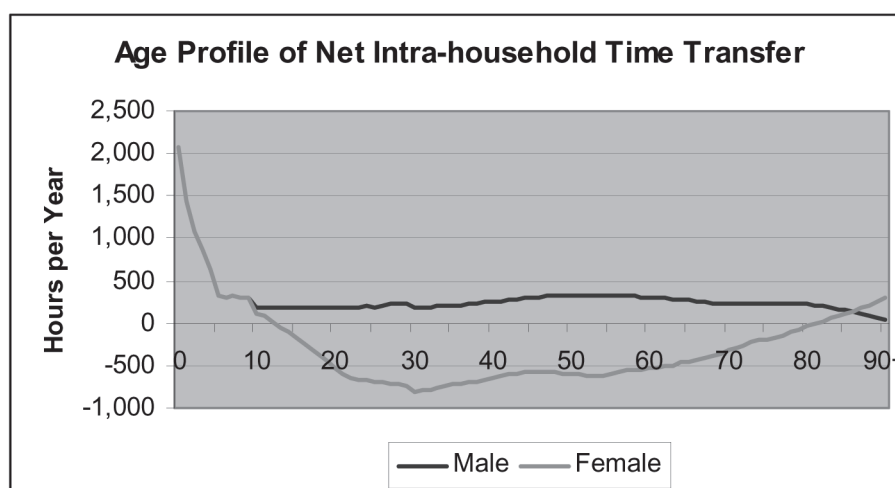

รูปที่ 6 ประมาณการความต้องการเวลาเพื่อการดูแลส่วนบุคคลประเภทอื่น ๆ ก่อนและหลังการปรับให้เรียบ

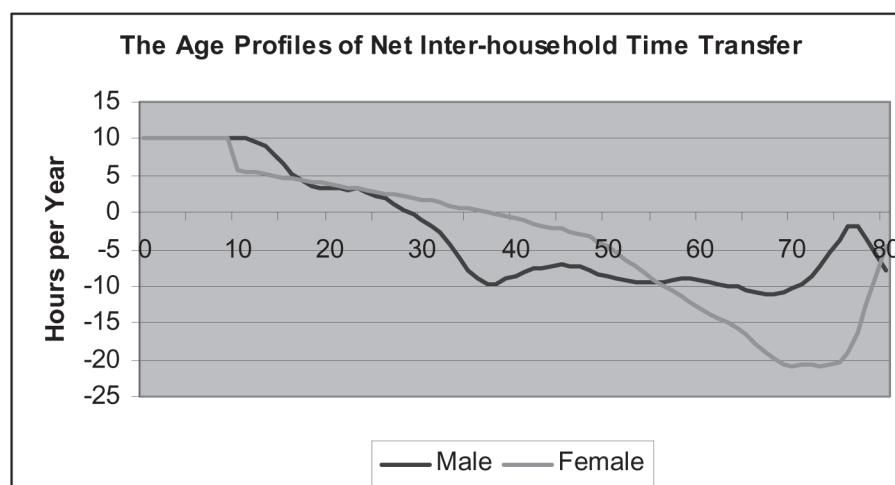
สำหรับการใช้เวลาในกิจกรรมที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์มากน้อยต่างกันอย่างไร เช่น การใช้เวลาทำงานบ้าน จะแบ่งเวลาทั้งหมดที่คนในครัวเรือนใช้ทำกิจกรรมนั้น ๆ ให้แก่สมาชิกทุกคนในครัวเรือนเท่า ๆ กัน

กำหนดให้แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาเพื่อการผลิตภายในครัวเรือน คือ ผลต่างของผู้รับประโยชน์ในหัวข้อ 2.2 (ข) และผู้ให้ในหัวข้อ 2.2 (ก) แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิดังกล่าวแสดงในรูปที่ 7 ผลพบว่า ก่อนอายุ 13 ปี ทั้งหญิงและชายเป็นผู้ได้รับประโยชน์สุทธิจากการผลิตภายในครัวเรือน แต่หลังจากอายุ 13 ปี เป็นต้นไป ผู้หญิงเริ่มเป็นผู้ให้สุทธิจนกระทั่งอายุ 80 ปี จึงเริ่มเป็นผู้รับสุทธิ ส่วนผู้ชายเป็นผู้รับประโยชน์สุทธิจากการผลิตภายในครัวเรือนตลอดชีวิต แม้ว่าประโยชน์สุทธิที่ได้รับดังกล่าวจะลดลงเล็กน้อยหลังอายุ 80 ปี เป็นต้นไป

3.3 แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาเพื่อบริการชุมชน (Age profile of inter-household net time transfer) แบบแผนตามอายุของผู้ให้ยังคงได้จากการใช้เวลาเพื่อบริการชุมชนของคนกลุ่มอายุต่าง ๆ กัน แต่เราไม่ทราบได้ว่าใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการให้บริการดังกล่าว ดังนั้น จึงใช้วิธีแบ่งให้ทุกคนได้รับประโยชน์เท่า ๆ กัน ผลจากวิธีการประมาณตามที่กล่าวมานี้ ได้แบบแผนตามอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาเพื่อบริการชุมชน ดังที่ปรากฏในรูปที่ 8 ผู้ชายจะเริ่มเป็นผู้ให้สุทธิในเรื่องบริการชุมชนตั้งแต่อายุ 29 ปีโดยประมาณ ส่วนผู้หญิงจะเริ่มเป็นผู้ให้สุทธิช้ากว่าโดยเริ่มเป็นผู้ให้สุทธิที่อายุ 38 ปี โดยประมาณ และตั้งแต่อายุ 56 ปีเป็นต้นไปจะเป็นผู้ให้สุทธิมากกว่าผู้ชาย

รูปที่ 7 แบบแผนอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาในครัวเรือน

รูปที่ 8 แบบแผนอายุของผู้รับประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลาเพื่อชุมชน

IV. การประเมินมูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือนและเพื่อบริการชุมชน

4.1 วิธีการประเมิน

มูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตสินค้าหรือบริการที่ผ่านตลาดจะถูกกำหนดด้วยอัตราค่าจ้างหรือผลตอบแทนในรูปของตัวเงินจากการใช้เวลาทำกิจกรรมนั้น ๆ แต่สำหรับเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตสินค้าหรือบริการที่ไม่ผ่านตลาดจะไม่มีค่าสังเกตของราคา ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีประเมินมูลค่าทางอ้อม จากวรรณกรรมที่ใช้ประเมินมูลค่าของงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง (Unpaid Work) มีทั้งวิธีที่ประเมินจากผลผลิต (Output Approach) และวิธีที่ประเมินจากปัจจัยการผลิต (Input Approach)⁴ เนื่องจากไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตภายในครัวเรือนหรือเพื่อชุมชน ดังนั้นงานวิจัยนี้จำเป็นต้องใช้วิธีการประเมินจากปัจจัยการผลิต ในการผลิตภายในครัวเรือนหรือภายในชุมชนนั้น ปัจจัยการผลิตที่สำคัญ คือ สินค้าและบริการที่ซื้อได้จากตลาดและเวลาของสมาชิก ซึ่งเมื่อใช้ประกอบกันก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มภายในครัวเรือนหรือชุมชนนั้น ๆ ปัจจัยที่ซื้อได้จากตลาดเป็นสิ่งที่บันทึกในบัญชีรายได้ประชาชาติแล้ว ดังนั้นมูลค่าเพิ่มที่ยังไม่ได้บันทึกไว้จึงเกิดจากเวลาที่ใส่เข้าไปเป็นสำคัญด้วยเหตุนี้ วิธีการประเมินจากปัจจัยการผลิตจึงเป็นการประเมินมูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือน โดยกำหนดให้เท่ากับผลคูณของจำนวนชั่วโมงที่ใช้ในการผลิตและมูลค่าของเวลาต่อชั่วโมง ในตลาดแรงงาน แนวคิดในการหามูลค่าของเวลาต่อชั่วโมงยังสามารถจำแนกต่อไปเป็น 2 วิธี ดังนี้

- 1) คิดมูลค่าของเวลาต่อชั่วโมงจากอัตราค่าจ้างแรงงานในตลาดของผู้ที่สามารถมาทำงานแทนสมาชิกในครอบครัวหรือชุมชนที่ทำงานเหล่านั้นได้ ซึ่งจะเรียกรวม ๆ กันว่าเป็นวิธีจ้างคนทำแทน (Replacement Approach)
- 2) คิดมูลค่าของเวลาต่อชั่วโมงจากค่าเสียโอกาสของผู้ที่ทำงาน (Opportunity Cost Approach)

สำหรับวิธีที่ 1 สามารถคิดจากอัตราค่าจ้างของแรงงานที่ทำงานบ้านทั่วไปหรือจากอัตราค่าจ้างของแรงงานที่เชี่ยวชาญในการทำงานแต่ละประเภทก็ได้ วิธีแรก เรียกว่า การทดแทนด้วยแรงงานทั่วไป (Replacement by generalist) ส่วนวิธีที่สอง จะเรียกว่า ทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญ (Replacement by specialist)⁵ สำหรับงานศึกษารุ่นนี้เลือกใช้วิธีที่ 1) และได้ทดลองประเมินด้วยวิธีทดแทนทั้งจากแรงงานทั่วไปและผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้อัตราค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานกลุ่มที่ (1)

⁴ จาก Luisella Goldschmidt-Clermont, 1982 อ้างแล้ว

⁵ จุดเด่นจุดด้อยของแต่ละวิธีหาอ่านเพิ่มเติมได้จาก Luisella Goldschmidt-Clermont, 1982 และรายงานการวิจัยเรื่อง การประเมินมูลค่าของการใช้เวลาเพื่อการผลิตภายในครัวเรือน โดย มัทนา พนาธิราภัย พ.ศ. 2545

ที่แสดงในตารางที่ 4 ในวิธีทดแทนด้วยแรงงานทั่วไปและใช้อัตราค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานกลุ่มที่ (2)-(4) ในวิธีทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญ แต่เนื่องจากผลลัพธ์ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจะนำเสนอผลเฉพาะที่ได้จากการประเมินด้วยวิธีการทดแทนด้วยผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น

สำหรับการคิดมูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อบริการชุมชน จะคิดจากอัตราค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานกลุ่มที่ (5) ในตารางที่ 4 ทั้งนี้เพราะจากงานสำรวจแบบแผนการใช้เวลาพบว่าประเภทของบริการชุมชนที่ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างหรือซ่อมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ถนน วัด หรือฝายทดน้ำ ฯลฯ ดังนั้น จึงคิดมูลค่าของเวลาจากอัตราค่าจ้างของแรงงานก่อสร้าง

ตารางที่ 4 อัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงของบางอาชีพจำแนกตามเพศ

(บาทต่อชั่วโมง)

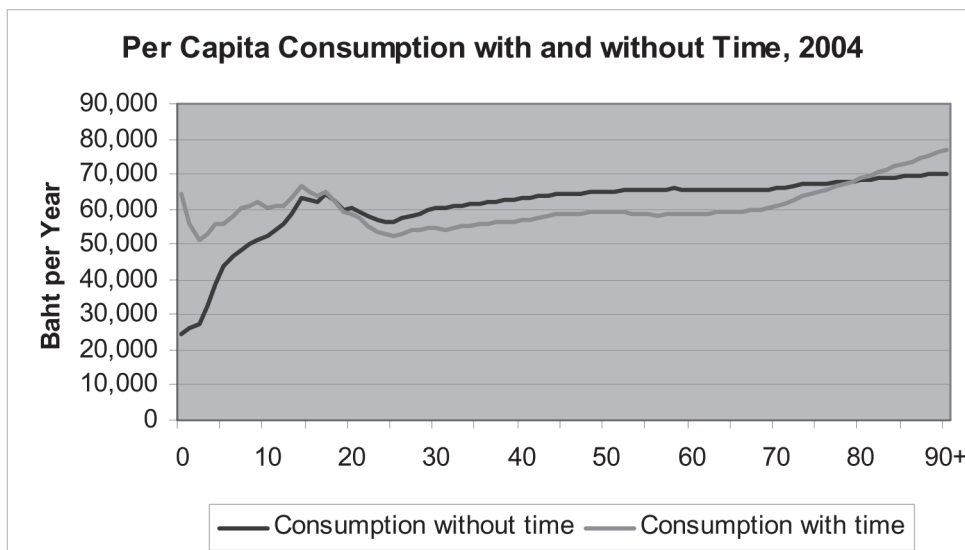
Description of Occupation	ISCO code	Male	Female	Both
(1) Domestic helpers and cleaners	9131	16.25	17.36	17.33
(2) Purchaser in small enterprises, Cooks, Helpers and cleaners in offices and hotels and related workers, hand launderers and pressers	3416, 5122, 9132, 9133	24.70	18.05	19.57
(3) Child care workers	5131	7.41	16.45	15.66
(4) Home based personal care workers	5133	14.42	22.40	22.23
(5) Sweepers and related laborers, building and construction laborers	9162, 9313	17.10	13.20	15.48

แหล่งข้อมูล: คำนวณจากข้อมูลการสำรวจการมีงานทำของประชากรปี 2544

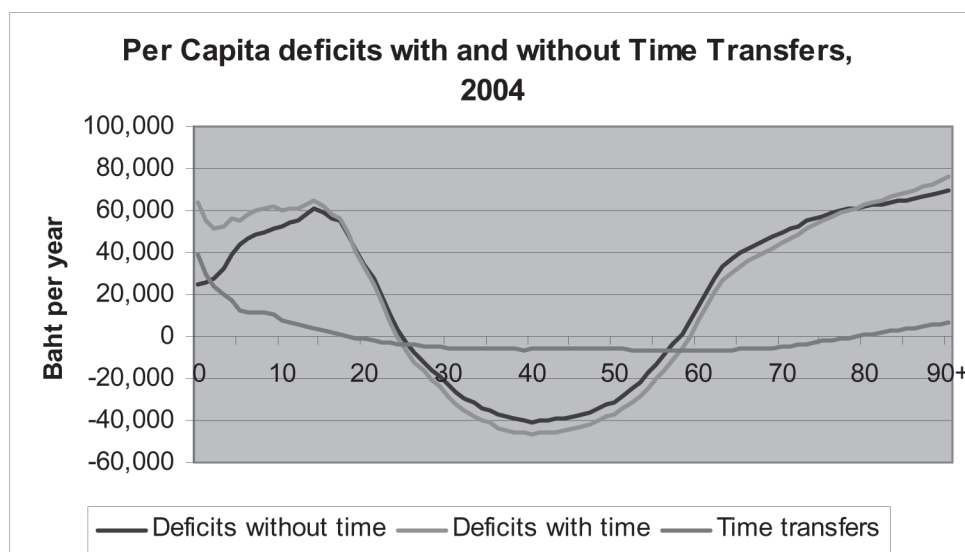
4.2 ผลการประเมิน⁶

เมื่อนำมูลค่าของประโยชน์สุทธิที่เกิดจากการใช้เวลาบวกเข้ากับระดับการบริโภคเดิมจะพบว่า การบริโภคในวัยเด็กสูงกว่าก่อนบวกมูลค่าของเวลาค่อนข้างมากเช่นเดียวกัน การบริโภคของผู้สูงอายุก็สูงกว่าระดับก่อนบวกมูลค่าของเวลาเช่นกัน (รูปที่ 9) ด้วยระดับการบริโภคใหม่นี้เมื่อลบรายได้จากแรงงานจะพบว่า การขาดดุลงบรายได้ในวัยเด็กสูงกว่าเดิมมาก ส่วนการขาดดุลงบรายได้ในผู้สูงอายุวัยต้นและวัยกลาง (60-79 ปี) จะลดลง แต่การขาดดุลงบรายได้ในผู้สูงอายุวัยสุดท้าย (80 ปีขึ้นไป) จะเพิ่มขึ้น (รูปที่ 10) ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุวัยต้นและวัยกลางยังคงเป็นผู้ให้สุทธิในเรื่องเวลา แต่ผู้สูงอายุวัยสุดท้ายต้องพึ่งพิงบุคคลอื่นในเรื่องเวลาดูแลค่อนข้างมาก

⁶ มูลค่าของเวลาที่น่าเสนอในหัวข้อนี้ได้ปรับอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในปี พ.ศ. 2544 ด้วยอัตราเงินเฟ้อเพื่อให้เป็นค่าของเงินในปี พ.ศ. 2547 แล้ว

รูปที่ 9 เปรียบเทียบแบบแผนการบริโภคก่อนและหลังการรวมประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลา

รูปที่ 10 เปรียบเทียบแบบแผนการขาดดุลงรายได้อ่อนและหลังการรวมประโยชน์สุทธิจากการใช้เวลา

ส่วนตารางที่ 5 คือ บัญชีกระแสการโอนประชาชาติหลังจากผนวกมูลค่าของเวลาเข้าไปในบัญชีแล้ว เราจะพบว่ามูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อบริการชุมชนมีค่าน้อยกว่ามูลค่าของเวลาที่ทำให้แก่คนในครัวเรือนเดียวกันอย่างมาก ทั้งนี้ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกับการให้ในรูปของตัวเงินซึ่งส่วนมากจะเป็นการให้ภายในครัวเรือนมากกว่าเป็นการให้ระหว่างครัวเรือน เราได้กล่าวมาแล้วว่า ในเรื่องการให้ในรูปของเงินหรือสิ่งของ คนไทยวัย 25-57 ปี จะเป็นผู้ให้สุทธิในขณะที่ประชากรที่มีอายุต่ำ

กว่าหรือสูงกว่ากลุ่มอายุดังกล่าวจะเป็นผู้รับสุทธิ แต่ในเรื่องการให้ในรูปของเวลา เด็กอายุ 0-4 ปี เป็นผู้รับประโยชน์สุทธิในมูลค่าที่สูงที่สุดโดยประเมินค่าได้ถึง ปีละ 25,964 บาท และเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่มูลค่าของเวลารับสุทธิสูงกว่าการรับในรูปของตัวเงิน ผู้สูงอายุยังเป็นผู้ให้เวลาสุทธิจนกระทั่งอายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป จึงกลายเป็นผู้รับ และแม้ในวัยดังกล่าว มูลค่ารับสุทธิเฉลี่ยจากการให้เวลาก็ยังค่อนข้างต่ำอยู่ที่ 2,699 บาทต่อปี เท่านั้น ต่ำกว่ามูลค่ารับสุทธิในรูปของตัวเงินซึ่งอยู่ที่ 25,445 บาทต่อปี ทั้งนี้แสดงว่า ผู้สูงอายุโดยเฉลี่ยต้องการการดูแลจากบุคคลอื่นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่งที่ต้องการได้รับการเกื้อหนุนมากกว่ายังคงเป็นเรื่องเงินเพื่อการใช้จ่ายบริโภค

ตารางที่ 5 บัญชีกระแสการโอนแห่งชาติต่อคน ปี 2547 (หลังการผนวกมิติเวลา)

(บาทต่อปี)

	Average	0-4	5-24	25-59	60-69	70-79	80+
Lifecycle deficit	7,987	56,019	47,184	-33,258	27,924	52,160	66,659
Consumption	58,324	56,019	60,206	56,685	59,311	63,955	71,454
Private	47,011	47,016	42,556	48,960	50,308	54,071	60,847
Public	11,312	9,003	17,650	7,724	9,004	9,884	10,607
Less: Labor Income	50,337	0	13,023	89,942	31,388	11,795	4,795
Age Reallocations	7,987	56,019	47,184	-33,258	27,924	52,160	66,659
Asset-based Reallocations	6,636	21	4,816	3,640	32,140	32,687	27,092
Income on Assets	24,717	0	1,277	41,931	44,251	31,709	23,789
Less: Saving	-18,081	21	3,540	-38,291	-12,112	977	3,303
Transfers	1,350	55,998	42,367	-36,897	-4,216	19,474	39,567
Public	54	7,730	12,024	-9,086	-3,434	786	2,944
Private	1,296	48,269	30,343	-27,811	-782	18,687	36,623
Inter-household Transfers	1,296	164	734	457	7,073	9,633	8,475
Financial Transfer	1,296	0	633	508	7,300	9,842	8,632
Time Transfer	0	164	101	-51	-227	-209	-157
Intra-household Transfers	-0	48,104	29,609	-28,268	-7,854	9,055	28,148
Financial Transfer	-0	22,140	26,051	-22,497	-1,902	11,808	25,449
Time Transfer	0	25,964	3,559	-5,771	-5,953	-2,754	2,699

V. การบริโภคเฉลี่ยของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเริ่มเกิดดุลรายได้

บัญชีกระแสการโอนประชาชาติตลอดจนการคำนวณมูลค่าของเวลาที่บุคคลในสังคมให้แก่กันในรูปแบบของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือนหรือเพื่อบริการชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อศึกษานโยบายสังคมในหลายรูปแบบ เช่น ทำให้ทราบว่าต้นทุนของคนไทยในชั่วชีวิตหนึ่งเป็นอย่างไรและใครเป็นผู้แบกรับภาระต้นทุนนั้น ๆ ภาระเหล่านี้ในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรเมื่อโครงสร้างทางอายุของประชากรเปลี่ยนแปลง การเปรียบเทียบข้ามประเทศจะช่วยให้เห็นวาทโยบายภาษีและการใช้จ่ายของรัฐบาลในแต่ละประเทศเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลกลุ่มอายุใดมากน้อยเพียงใด เป็นต้น สำหรับหัวข้อนี้จะแสดงผลการคำนวณที่ผ่านมาเพื่อประเมินระดับการบริโภคหรือ ก็คือ ต้นทุนสังคมทั้งหมดของคนไทยคนหนึ่งตั้งแต่เกิดจนกระทั่งอายุ 24 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่คนไทยเริ่มเกิดดุลรายได้ จุดเด่นของการคำนวณต้นทุนจากบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ คือ การคิดต้นทุนสังคมทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคในรูปแบบของสินค้า บริการหรือในรูปแบบของค่าเสียโอกาสของเวลาของบุคคลอื่น ๆ และไม่จะเป็นการบริโภคสินค้าหรือบริการผ่านการใช้จ่ายภาคครัวเรือนและภาครัฐ นอกจากนี้ บัญชีกระแสการโอนประชาชาติยังช่วยให้ทราบว่าคนกลุ่มอายุใดเป็นผู้แบกรับต้นทุนเหล่านั้นและผ่านกลไกใดบ้าง

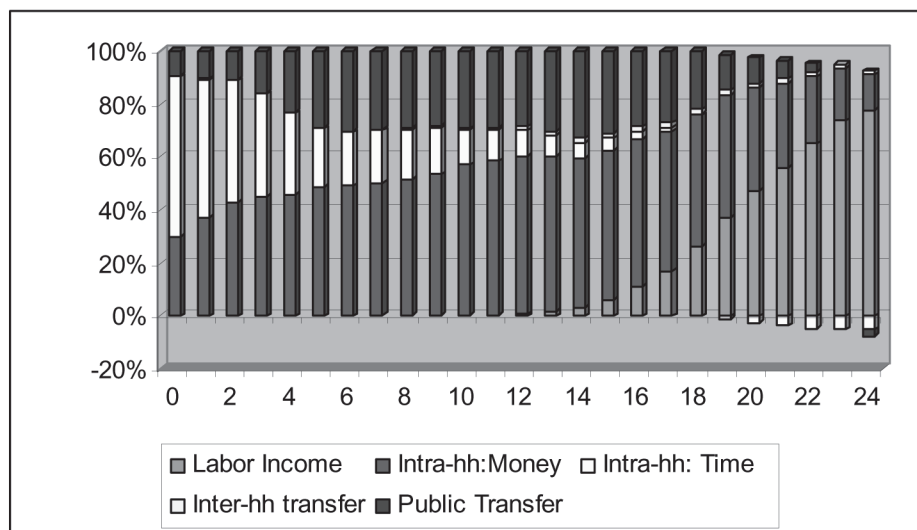
ตารางที่ 6 การบริโภคจำแนกตามแหล่งที่มาและอายุ

	Total Consumption	Labor Income	Intra-household Transfer		Inter- Household	Public
			Money	Time		
0	64,949	0	19,411	39,216	164	6,159
1	55,512	0	20,505	29,009	162	5,835
2	50,565	0	21,668	23,192	160	5,545
3	50,933	0	22,906	19,688	160	8,180
4	53,003	0	24,224	16,386	160	12,234
5	52,603	0	25,623	11,522	160	15,298
6	55,189	0	27,077	11,230	178	16,703
7	57,089	60	28,493	11,364	231	16,941
8	58,198	110	29,977	10,927	284	16,899
9	59,499	143	31,518	10,705	339	16,795
10	57,457	160	32,616	7,563	356	16,761
11	57,601	225	33,486	6,705	574	16,612
12	57,594	440	34,310	5,543	815	16,485
13	58,789	905	34,549	4,518	948	17,869

ตารางที่ 6 การบริโภคจำแนกตามแหล่งที่มาและอายุ (ต่อ)

	Total Consumption	Labor Income	Intra-household Transfer		Inter- Household	Public
			Money	Time		
14	60,359	1,855	34,079	3,460	1,034	19,932
15	58,475	3,527	33,059	2,682	1,082	18,125
16	56,629	6,288	31,485	1,727	1,012	16,118
17	57,000	9,681	29,919	865	1,102	15,433
18	55,633	14,523	27,689	76	1,001	12,346
19	53,561	20,542	25,398	-758	1,002	7,377
20	55,643	27,530	22,846	-1,438	977	5,728
21	57,681	34,819	19,856	-2,269	970	4,305
22	59,770	42,723	16,790	-3,090	1,080	2,266
23	61,181	50,214	13,421	-3,420	1,061	-96
24	62,598	57,228	9,870	-3,862	1,066	-1,704
Sum	1,427,511	270,973	650,774	201,540	16,077	288,146

ตารางที่ 6 แสดงระดับการบริโภครายอายุและแหล่งที่มาของการบริโภคดังกล่าว โดยสรุประหว่างอายุ 0-24 ปี คนไทยโดยเฉลี่ยบริโภคทรัพยากรทางกายภาพและเวลารวมกันคิดเป็นมูลค่าประมาณ 1.428 ล้านบาท ทั้งนี้ร้อยละ 19 นำมาจากรายได้จากแรงงานของตนเอง ร้อยละ 60 จากการถือหุ้นภายในครอบครัว (เป็นการถือหุ้นด้านการเงินร้อยละ 46 อีกร้อยละ 14 เป็นการถือหุ้นด้านการใช้เวลา) ร้อยละ 1 จากภาคเอกชนนอกครัวเรือน และอีกร้อยละ 20 เป็นการถือหุ้นจากสังคมผ่านกลไกของรัฐ อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของแหล่งที่มาต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันไปตามอายุดังที่แสดงในรูปที่ 11 การถือหุ้นระหว่างครัวเรือนหรือชุมชนทั้งในรูปของตัวเงินหรือการใช้เวลา (Inter-household transfer) มีน้อยมากในวัยนี้ ทั้งนี้เพราะคนในวัยนี้ส่วนมากจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ในครัวเรือนเดียวกัน ดังนั้นการถือหุ้นส่วนมากจะปรากฏในรูปของการถือหุ้นภายในครัวเรือน การถือหุ้นภายในครัวเรือนนี้ปรากฏในรูปของการใช้เวลาในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี แต่หลังจากนั้นจะเป็นการถือหุ้นในรูปของการให้เงินมากกว่า ส่วนการถือหุ้นที่ผ่านกลไกของรัฐจะมีสัดส่วนสูงที่สุดในเด็กวัยเรียนประถมและมัธยมที่มีอายุระหว่าง 6-17 ปี หลังจากอายุ 15 ปีเป็นต้นไปแหล่งเงินบริโภคที่มาจากแรงงานของตนเองจะเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ๆ

รูปที่ 11 ร้อยละของการบริโภคจำแนกตามแหล่งที่มา

VI. สรุป

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากการสร้างบัญชีกระแสการโอนประชาชาติ ซึ่งบันทึกมูลค่าของตัวแปรต่าง ๆ ในบัญชีรายได้ประชาชาติ โดยกระจายตัวแปรเหล่านั้นตามอายุ ทำให้สามารถประมาณได้ว่าคนไทยมีวิธีการบิดงบบาดูดรายได้ (ส่วนต่างของรายได้จากแรงงานและการบริโภค) หรือใช้เงินเกินดุลรายได้อย่างไรในแต่ละช่วงอายุตามวงจรชีวิต แต่เนื่องจากตัวแปรในบัญชีรายได้ประชาชาติไม่ได้บันทึกมูลค่าการผลิตที่ไม่ผ่านตลาด โดยเฉพาะการผลิตที่ไม่ใช่เพื่อขาย แต่เพื่อการบริโภคเองในครัวเรือนหรือในชุมชน วัตถุประสงค์ของงานวิจัยจึงเป็นการประมาณแบบแผนอายุของผู้รับประโยชน์หรือผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์ เหล่านั้น ทั้งนี้เป็นการประเมินจากมูลค่าของเวลาที่ใช้ในกิจกรรมที่เข้าข่ายการโอนประโยชน์ให้แก่กันได้ ได้แก่ กิจกรรมประเภทที่เกี่ยวข้องกับการทำงานบ้าน การดูแลผู้อื่นและการให้บริการชุมชน

ผลพบว่าถ้าไม่รวมการบริโภคที่เกิดจากการผลิตภายในครัวเรือน เด็กจะบริโภคน้อยกว่าผู้ใหญ่ แต่ถ้ารวมการบริโภคบริการที่เกิดจากการใช้เวลาของสมาชิกภายในครัวเรือนเข้าไปด้วย เด็กจะบริโภคมากกว่าผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะบริโภคมากที่สุด การคิดแหล่งที่มาของการบริโภคทั้งหมดพบว่าคนไทยตั้งแต่จนกระทั่งอายุ 24 ปี มีต้นทุนสังคมประมาณ 1.428 ล้านบาท เป็นส่วนที่เกิดจากแรงงานตนเอง ร้อยละ 19 อีกร้อยละ 60 เกิดจากการเกื้อหนุนภายในครัวเรือน และอีกร้อยละ 20 เป็นการเกื้อหนุนจากสังคมโดยผ่านกลไกของรัฐในรูปของการให้บริการด้านการศึกษา

ในงานวิจัยชิ้นนี้ถือว่าเวลาที่สมาชิกในครัวเรือนให้แก่กันมีผลในการเพิ่มหรือลดสวัสดิการของสมาชิก เช่น การดูแลคนเจ็บป่วย ผู้พิการหรือผู้สูงอายุย่อมเป็นการเพิ่มสวัสดิการของผู้ได้รับ

ประโยชน์จากบริการนั้น ๆ ในทำนองเดียวกันกับการบริโภคบริการที่ซื้อขายผ่านตลาด ส่วนผู้ให้เวลาก็ต้องเสียโอกาสที่จะใช้เวลาเพื่อไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่อาจเป็นการเพิ่มรายได้หรือเพิ่มอรรถประโยชน์โดยตรง เช่น อาจต้องพักผ่อนน้อยลงหรือเข้าร่วมในกิจกรรมที่ชอบอื่น ๆ น้อยลง ดังนั้น จึงถือว่าการลดสวัสดิการเนื่องจากต้องลดการบริโภคอย่างอื่นลง อย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งที่ได้แย้งกันได้ว่าการทำกิจกรรมบางประเภท เช่น การดูแลเด็ก หรือแม้กระทั่งการทำงานบ้าน อาจมีส่วนของการบริโภคปนอยู่ด้วย ซึ่งจะทำให้ผู้ทำกิจกรรมเหล่านี้มีสวัสดิการเพิ่มขึ้นแทนที่จะลดลง แต่ในงานวิจัยนี้ถือว่าเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือนและบริการชุมชนเป็นการผลิตซึ่งทำให้ผู้ใช้เวลาทำกิจกรรมเหล่านี้ต้องลดการบริโภคลง แต่ผู้ใช้เวลาอย่างอื่นจะได้รับประโยชน์เพิ่มจากการบริโภคผลผลิตนั้น ๆ ได้ตามส่วนแบ่งที่ได้รับการจัดสรรตามวิธีที่อธิบายในบทความ

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนขอตั้งข้อสงสัยว่าการพัฒนาวิธีการสร้างบัญชีการโอนประชาชาติยังคงดำเนินการต่อไปโดยท่านผู้ริเริ่มและคณะที่เป็นตัวแทนจากอีกหลายประเทศในการสร้างบัญชีการโอนประชาชาติสำหรับประเทศนั้น ๆ ดังนั้น ค่าต่าง ๆ ที่นำเสนอในบัญชีจึงยังอาจเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนการประเมินมูลค่าของเวลาเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเกิดแรงจูงใจจากการเข้าร่วมในโครงการสร้างบัญชีการโอนประชาชาติของประเทศไทยและรู้สึกว่าการเกี่ยวเนื่องกันระหว่างคนต่างรุ่นมิใช่มีเพียงเรื่องของตัวเงินเท่านั้น หากแต่ยังมีเรื่องของ การดูแลด้วยการใช้เวลาแก่กันซึ่งก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน จึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้เพิ่มเติม

บรรณานุกรม

- มัทนา พนานิรามัย. 2545. การศึกษามูลค่าของเวลาที่ใช้เพื่อการผลิตภายในครัวเรือน รายงานวิจัยเพื่อนำเสนอต่อสถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ธันวาคม.
- _____. 2550. การเปลี่ยนแปลงในวิธีการบดงบขาดดุลรายได้ในประเทศไทย รายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอในการสัมมนาประจำปี พ.ศ. 2550 สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เรื่อง จะแก้ไขปัญหาค่าความยากจนอย่างไร แข่งขัน แจกจ่ายหรือสวัสดิการ
- Arboleda, Heidi. 2000. Valuation of Unpaid Work in Household Production and Volunteer Services. Regional Adviser on National Accounts, Statistics Division, UN, ESCAP, Bangkok, Thailand.
- Arboleda, Heidi and Carmelita N. Ericta. 1999. Propose Framework for Household and resources Satellite Accounting. Paper prepared for International Seminar on Time Use Studies, organized by Centre for Development Alternative, December, 1999. Ahmedabad, India.
- Goldschmidt-Clermont, Luisella. 1982. **Unpaid Work in the Household: A Review of Economic Evaluation Methods**. International Labor Office, Geneva.

- Ironmonger, Duncan 1999. An Overview of Time Use Surveys. Paper prepared for International Seminar on Time Use Studies, organized by Centre for Development Alternative, December. Ahmedabad, India.
- Mason, A., Ronald Lee, An-Chi Tung, Mun-sim Lai and Tim Miller. Forth coming. Population Aging and International Transfers: Introducing Age into National Accounts.
- Phananiramai, Mathana and Amonthep Chawla. 2007. Changing Labor Income, Consumption and Age Reallocation In Thailand. Paper presented at the National Seminar on Asia's Dependency Transition: Intergenerational Equity, Poverty Alleviation and Public Policy
- Szalai, Alexander. 1972. **The Use of Time: Daily Activities of Urban and Suburban Populations in Twelve Countries.** The Hague: Mouton.